

CIVILTIESISKĀ ATBILDĪBA PAR PERSONAS GODA UN CIENAS AIZSKĀRUMU

CIVIL RESPONSIBILITY FOR PERSONAL LIABILITIES AND HONOR

Svetlana Margeviča

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, svetlana.margevica@inbox.lv, Rēzekne, Latvija

Zinātniskais vadītājs: *Aldis Kaļva Mg. iur. vieslektors*

Abstract. *The publication is dedicated to reflect problems concerning civil responsibility for personal liabilities and honor, their analysis and expression of proposals for their prevention. The author analyzes the judicial decisions of personal liabilities and honor, to conclude, that currently there is a problem of separation two different in meaning notions- personal liabilities and honor and defamation. The nominated hypothesis is that paragraph 157 of the Criminal Law is often mistaken for paragraph 2352.¹ of the Civil Law, which leads to mis accountability selection. Also there are performed conclusions.*

Keywords: *civil responsibility, personal honor, personal liabilities.*

Ievads

Šajā rakstā tiek pētīta personas goda un cieņas aizskārums civiltiesiskā atbildība. Veicot šo pētījumu, tika noskaidrota problēma, kas ir saistīta ar personas goda un cieņas nepareizu interpretāciju, sakarā ar ko, goda un cieņas jēdziens netiek nodalīts no neslavas celšanas, kuras gadījumā iestājas kriminālatbildība. Šīs problēmas pētīšana un tās novēršana ir ļoti būtiska, jo no šo jēdzienu izprašanas veida ir atkarīga soda noteikšana un atbildības noteikšanas veids, proti, goda un cieņas aizskaršanas gadījumā iestājas civiltiesiskā atbildība, bet neslavas celšanas gadījumā iestājas kriminālatbildība.

Šīs problēmas pētīšana ir aktuāla, jo, attīstoties mūsdienu tehnoloģijām, interneta vide sniedz ne tikai jaunas iespējas, bet ir kļuvis arvien pieejamāk aizskart personas godu un cieņu. Tomēr jāatzīmē, ka personas goda un cieņas aizskaršana ir bijusi aktuāla vienmēr, to pierāda fakts, ka, izpētot tiesu prakses materiālus, ir redzams, ka ar šāda veida lietām tiesas saskaras regulāri. Tādēļ darba autore secina, ka nav pieļaujama likuma gara un burta nepareiza interpretācija, kā rezultātā tiek piemērota neatbilstoša tiesību norma iepriekš minētā delikta gadījumā.

Veicot pētījumu, autore izmantoja sekojošas pētījuma metodes: semantiskā metode-goda un cieņas jēdzienu noskaidrošanai un izpētei; gramatiskā metode-goda un cieņas terminoloģijas precīza noformēšana; sistēmiskā metode-goda un cieņas jēdziena precīza un strukturēta izklāstīšana; analītiska metode-goda un cieņas teorijas, normatīvo aktu pozitīvās un negatīvās puses analīze; vēsturiskā metode-goda un cieņas vēstures izpēte un salīdzināšana ar mūsdienām; teleoloģiskā metode-izpētot civiltiesiskās atbildības par goda un cieņas aizskārums nepieciešamību mūsdienās; salīdzinošā metode-salīdzināt civiltiesiskās atbildības par goda un cieņas aizskārums ar citu valstu civiltiesiskās atbildības par goda un cieņas aizskārums.

Personas norma eksistence nevar notikt, nerespektējot tās personību vai arī necienīgi izturoties pret to. Katrai personai piemīt personiskas tiesības uz sava goda un cieņas, reputācijas un labā vārda aizsardzību. Tā kā cilvēka cieņas respektēšana ir viens no mūsdienu cilvēktiesību principiem, tad šīm tiesībām nav tikai privāttiesiska nozīme, tās vienlaikus tiek atzītas arī par cilvēktiesībām, kas savu atainojumu ir atradušas arī Satversmes 95.pantā (*Balodis, 2011.*). Ikvienam ir tiesības aizsargāt savu godu un cieņu likumā noteiktajā kārtībā. Šī iemesla dēļ nereti aizskartā persona vēlas uzsākt kriminālprocesu, lai pēc iespējas bargāk varētu sodīt pārkāpēju. Šādos gadījumos bieži netiek nodalīts kriminālpārkāpums no civiltiesiskā pārkāpuma.

Kā pētījuma mērķis tika noteikts personas goda un cieņas aizskārums civiltiesiskās atbildzināšanas problēmu atklāšana, izanalizēšana un priekšlikumu, šo problēmu novēršanai, izteikšana. Šī pētījuma objekts ir personas nemantiskās tiesības, bet priekšmets personas gods un cieņa. Kā pētījuma uzdevumi tika noteikti: 1)veikt goda un cieņas jēdziena izpēti; 2) analizēt normatīvos aktus, kas regulē personas goda un cieņas aizsardzību; 3)veikt goda un cieņas

aizskāruma civiltiesiskās atlīdzināšanas priekšnosacījumu analīzi; 4) izpētīt tiesu nolēmumus par personas goda un cieņas aizskāruma civiltiesisko atlīdzināšanu.

Veicot pētījumu, autore izvirza hipotēzi, ka tiesas nespēj nošķirt Civillikuma 2352.¹ pantā noteikto goda un cieņas būtību no Krimināllikuma 157.pantā noteikto neslavas celšanu.

Personas goda un cieņas jēdziena izpratne

Civiltiesiskā pārkāpuma rezultātā visbiežāk tiek nodarīts mantisks kaitējums, taču mūsdienu sabiedrībā ar vien vairāk parādās gadījumi, kad tiek aizskartas cietušā personiskās tiesības, tajā skaitā arī ir personas goda un cieņas aizskaršana (*Bitāns, 1997., 8.lpp.*).

Lai izprastu tēmas jēgu, ir jānoskaidro, kāds ir „goda” un „cieņas” jēdziens. Gods ir morālā, ētiskā vērtība, kuru sabiedrība, tās šķiras, kārtas un atsevišķi indivīdi izprot savādāk un traktē pēc saviem ieskatiem, kā arī gods ir pozitīvs cilvēka morālās stājas vērtējums (*Tezaurs.lv, 2018.b*).

Cieņa ir attieksme, kurai ir raksturīga kāda cilvēka spēju, zināšanu, nopelnu, vērtību u.tml. atzišana. Ir vērts piebilst, ka arī šie faktori tiek traktēti dažādi un atšķirīgi, pamatojoties uz sabiedrības veidotām nostādnēm. Cieņa tiek saprasta arī kā savu vērtību un tiesību apziņa, kā arī šīs apziņas izpausme (*Tezaurs.lv, 2018.a*).

No LR Civillikuma 2352.¹ panta būtības var izsecināt personas goda un cieņas aizskāruma jēdzienu. Goda un cieņas aizskaršana notiek gadījumos, kad par personu tiek izplatīta informācija, kas neatbilst patiesībai. Likumdevējs paredz, ka šāda informācija izplatīšana var notikt trijos veidos - ar mutvārdiem, rakstveidā vai ar darbiem (*Civillikums, 1937., 2352.¹ p.*). Izpētot Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017.gada 28.novembra spriedumu lietā Nr.C28330013, SKC-184/2017, var secināt, ka Civillikuma 2352.¹ panta izpratnē jēdziens „izplatīt” nozīmē publiskot kādu informāciju tādā veidā, ka tās saturs tiek izpausts jebkuram nejaušam šīs ziņas interesentam, nevis tikai konkrētam tās adresātam.

Lai gan pārsvarā normatīvie akti paredz, ka personas goda aizskārums var notikt ar nepatiesas informācijas publisku izpaušanu, tomēr, lai personas gods tiktu aizskarts, ne vienmēr ir nepieciešams publiskuma elements. Piemēram, Civillikuma 2352.¹ panta otrā daļa tieši piemin personas godu un cieņu aizskarošo ziņu, kas neatbilst patiesībai, ietveršanu dokumentā, nenorādot uz šī dokumenta publisku izplatīšanu (*Torgāns, Kārklīņš, Bitāns, 2017., 348.lpp.*).

Tomēr jāatzīst, ka personas godu un cieņu aizsargā gan Latvijas likumi, gan starptautiskie tiesību akti, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību Konvencijas (turpmāk - ECK) 10.pants, kurš paredz ikviena cilvēka vārda brīvību, tomēr ECK 10.panta otrā daļa nosaka, ka vārda brīvība ir saistīta ar pienākumiem un atbildību. Tātad, darba autore var secināt, ka par ļaunprātīgu šīs normas izmantošanu ir paredzēta atbildība.

Kaut arī LR Satversmes 100. pants paredz, ka ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, tomēr nedrīkst izmantot savas tiesības, ar mērķi nodarīt citai personai tās tiesību aizskārumu.

Darba autore, izpētot Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017.gada 28.novembra spriedums lietā Nr.C28330013, SKC-184/2017, var secināt, ka Satversmes 104.pantā paredzētās tiesības nosaka, ka neviena norma nepiešķir personām tiesības, vērsties valsts iestādēs, nepamatoti un prettiesiski aizskart kādas personas godu un cieņu, kuras aizsardzība garantēta Satversmes 95.pantā.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018.gada 28.februāra spriedumā lietā Nr.C31370910 SKC-68/2018 izteikta atziņa, ka gods un cieņa tiek aizsargāts ne tikvien pret nepatiesi izpaustām ziņām, bet arī pret pārmērīgu, ne uz kādiem faktiem nepamatotu viedokli. Viedokli nedrīkst paust nesamērīgi aizskarošā formā.

Personas goda un cieņas aizskāruma atdalīšana no neslavas celšanas

Lai varētu piemērot aizskartās personas goda un cieņas atlīdzināšanu, ir jāveic divu jēdzienu, proti, goda un cieņas aizskaršanas un neslavas celšanas atdalīšanu. Tomēr personas

goda un cieņas aizskaršana ir cieši saistīta ar neslavas celšanu, jo tā aizskar līdzīgas personas nemantiskās intereses.

Neslavas celšana pēc sava rakstura ir ievērojami kaitējošāka par goda un cieņas aizskārumu, jo tā tiek izdarīta apzināti un ar mērķi kaitēt personai, turklāt izpaužas publiski, ir uzzināma lielam cilvēku skaitam (*Laganovskis, 2016.*).

Kā arī neslavas celšana ir nepatiesas, personu nomelnojošas informācijas izplatīšana publiski, proti, plašsaziņas līdzeklī, izmantojot ceturto valsts varu t.i. masu medijus, kā arī sapulcē, mītiņos u.tml. Bet goda un cieņas aizskaršana vairāk attiecas uz apvainojumu, kurš var būt adresēts personai gan klātienē, gan neklātienē un parasti nav balstīts faktos.

Atšķirība starp goda aizskārumu un neslavas celšanu ir aizvainojuma seku smagumā. Piemēram, ja cilvēku apvaino kāda noziedzīga nodarījuma veikšanā, izplatot informāciju, kurai nav pamata, var tikt nodarīts kaitējums aizvainotās personas reputācijai, kā arī ir iespējamība, ka tas var ietekmēt cilvēka dzīvību, it īpaši ja persona tika apvainota kāda smaga vai sevišķi smaga nozieguma veikšanā, kā arī tas var radīt sarežģījumus profesionālajā karjerā. Turpretī, goda un cieņas aizskaršana var izpausties kā personu aizvainojošu frāžu izteikšana, nepamatota, aizskaroša kritika u.tml.

Svarīgākais kritērijs vainas noteikšanai - goda aizskārēja nodoms.

Darba autore izpētīja Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas atzinumu Par likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 1816/Lp9), kurā tika piedāvāts izslēgt Krimināllikuma 157.pantu „Neslavas celšana” (*Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, 2015.*). Taču 2009.gada 23.decembrī stājās spēkā grozījumi Krimināllikumā, saskaņā ar kuriem no Krimināllikuma tika izslēgts 156.pants „Goda aizskaršana” un 158.pants „Goda aizskaršana un neslavas celšana masu saziņas līdzeklī”. Vienlaikus ar minētajiem grozījumiem Krimināllikuma 158.pantā paredzētā atbildība par neslavas celšanu masu saziņas līdzeklī tika ietverta Krimināllikuma 157.pantā „Neslavas celšana” kā panta otrā daļā. Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 1331/Lp9) anotācijā tika norādīts, ka „neslavas celšanas priekšmets ir izdomājams. Atbildība pēc Krimināllikuma 157.panta iestāsies tikai gadījumā, ja konstatēts, ka cietušo apkaunojošie fakti neatbilst īstenībai. Ja šādi fakti atbilst patiesībai, to paziņošana citām personām nevar tikt kvalificēta kā neslavas celšana. Izdomājumam jābūt tādām, kas cietušo apkauno. Apkaunojoši fakti vai aizskarošas ziņas ir tādas, kas mazina personas godu un cieņu atsevišķu personu vai sabiedrības acīs. Vai ziņas ir aizskarošas, izlemj tiesa katrā konkrētajā gadījumā, ņemot vērā vispāratzītas ētikas un morāles normas. Krimināllikuma 157.pantā minētais jēdziens nozīmē, ka neslavas celšana izdarīta paziņojot nepatieso, apkaunojošo informāciju plašākam cilvēku lokam (sapulcē, konferencē, diskusijā). Ar izplatīšanu iespējama vai citādā pavairotā sacerējumā saprot otru personu apkaunojošu izdomājamu ievietošanu sacerējumā, kas pavairots, dodot iespēju ar to iepazīties neierobežotam personu lokam. No 158.panta, kas paredz atbildību par neslavas celšanu masu saziņas līdzeklī, šāda izplatīšana atšķiras ar to, ka iespējams materiāls nav publicēts masu saziņas līdzeklī, bet ir kā citādi pieejams drukātā veidā, piemēram, skrejlapas.”

Civillikuma 2352.¹ pantā ietvertās „patiesībai neatbilstošas” ziņas un Krimināllikuma 157.pantā „apzināti nepatiesas ziņas” liecina par atšķirīgu vainīgās personas subjektīvo attieksmi. Neatbilstība patiesībai var rasties „izraujot” no konteksta, informācijas trūkuma dēļ u.tml. Apzināts nepatiesums savukārt izslēdz labticīgu maldīšanos vai kļūdu.

Ar 2009.gada 23.decembra grozījumiem Krimināllikumā ir viennozīmīgi nodalīts, kad goda un cieņas aizskaršana ir ar mazāku un kad ar lielāku kaitējumu, t.i., ja tai nav neslavas celšanas rakstura, tad šāda konflikta izšķiršana tiek risināta civiltiesiski, bet, kad ir notikusi apzināta un publiska neslavas celšana, tad par to ir paredzēta kriminālatbildība.

Turpmāk autore pievēršas nolēmumu analīzei par goda un cieņas aizskāruma atlīdzību, lai noskaidrotu, vai tiesas nejauc abus iepriekš minētos jēdzienus, proti, goda un cieņas aizskaršanu un neslavas celšanu, tādējādi pieņemot kļūdainus un prettiesiskus lēmumus.

Izpētot tiesas nolēmumus lietās par goda un cieņas civiltiesisko atbildību, autore konstatē, ka tiesas neveic nodarīto personisko tiesību aizskāruma analīzi, lai noskaidrotu, vai konkrētais personisko tiesību aizskārums atbilst Civillikuma 2352.¹ pantam t.i. vai konkrētais

aizskārums atbilst personas goda un cieņas aizskaršanai vai neslavas celšanai, tādējādi pieņemot kļūdainus un prettiesiskus nolēmumus, jo lietās, kur it notikusi personas neslavas celšana, tiesa izskata kā personas goda un cieņas aizskaršanu.

Kā pamatojumu iepriekš minētajam, autore min Latvijas Republikas Augstākās tiesas spriedumu lietā Nr. C313709110 SKC-68/2018, kur tiesa konstatē, ka kasācijas instancē bija izteikti nepamatoti apsvērumi, kuru dēļ izteikumi, kuri bija par pamatu neslavas celšanai, tika atzīti par viedokli, nevis ziņu. Tādēļ konkrētā aizskāruma gadījumā tika piemērota norma, kas neatbilda Civillikuma 2352.¹ panta pazīmēm un bija jāpiemēro Krimināllikuma 157.pants, kura pazīmēm atbilda konkrētais nemantisko tiesību aizskārums.

Secinājumi un priekšlikumi

Civillikuma 2352.¹pants nereti netiek nodalīts no Krimināllikuma 157.panta, kas savukārt ļoti būtiski ietekmē, kāds atbildības veids tiks piemērots- civilatbildība vai kriminālatbildība.

Tas ir saistīts ar to, ka tiesas neveic nekādu analīzi starp ziņām un viedokli, jo, kā jau bija minēts iepriekš, goda un cieņas gadījumā tiek izteikts viedoklis, kas neatbilst patiesībai, savukārt neslavas celšanas gadījumā tiek izplatītas ziņas, kas ir nepatiesas un tiek izplatītas apzināti.

Pētījuma mērķis, proti, personas goda un cieņas aizskāruma civiltiesiskās atlīdzināšanas problēmu atklāšana un izanalizēšana, tika sasniegts.

Iepriekš izvirzītā hipotēze, ka tiesas nespēj nošķirt Civillikuma 2352.¹ pantā noteikto goda un cieņas būtību no Krimināllikuma 157.pantā noteikto neslavas celšanu, apstiprinājās pēc vairāku tiesas spriedumu analīzes.

Lai varētu konkrētos jēdzienus (goda un cieņas aizskaršana un neslavas celšana) nošķirt, tiesnešiem, kā arī tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem, kuri tieši saskaras ar lietas izskatīšanu, lietas materiālu pieņemšanu utt., ir jāsniedz iespēja apmeklēt kursus vai apmācības, kuru mērķis būs šo jēdzienu nodalīšana, izanalizēšana un nodarījuma sastāva tiesiska izprašana. Tas atvieglotu ne tikai tiesas darbu, bet arī palīdzētu piemērot noteiktu atbildības veidu, kas atbilst konkrētajam nemantisko tiesību aizskārumam.

Izmantotā literatūra un avoti

1. *Civillikums* (28.01.1937.). LR likums ar groz. līdz 23.05.2017. <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> ,sk. 07.05.2018.
2. *Krimināllikums* (17.06.1998.). LR likums ar groz. līdz 08.06.2017. <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>, sk. 04.05.2018.
3. *Latvijas Republikas Satversme* (15.02.1922.). LR likums <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>, sk. 06.05.2018.
4. Balodis, R. (zin. red., 2011). *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 864 lpp.
5. Bitāns, A. (1997). *Civiltiesiskā atbildība un tās veidi*. Rīga: Izdevniecība AGB. 208 lpp.
6. Laganovskis, G. (10.02.2016.). *Goda aizskaršana un neslavas celšana*. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/276908-goda-aizskarsana-un-neslavas-celsana-2016>, sk. 07.05.2018.
7. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija (2015). *Par likumprojektu „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 1816/Lp9)*. <https://www.tm.gov.lv/files/11.../2015/atzinumi/Par%20neslavas%20celsanu.pdf>, sk. 01.05.2018.
8. Tezaurs.lv (2018 a). *Cieņa*. <https://tezaurs.lv/#/sv/cie%C5%86a/1>, sk. 06.05.2018.
9. Tezaurs.lv (2018 b). *Gods*. <http://tezaurs.lv/#/sv/gods>, sk. 06.05.2018.
10. Torgāns, K., Kārklīšs, J., Bitāns, A. (2017). *Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā*. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 414 lpp.
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2017.gada 28.novembra spriedums lietā Nr. C28330013, SKC-184/2017. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi>, sk.07.05.2018.
12. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018.gada 28.februāra spriedums lietā Nr. C31370910 SKC-68/2018. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi>, sk.08.05.2018.

Summary

In this publication it was research civil responsibility for personal liabilities and honor. Main goal of the publication was to discover a problem of separation two different in meaning notions-personal liabilities and honor and defamation. The raised aim was achieved, because, after analysing court judgments, there was found, that court is not analysing enough a meaning of notions and often personal liabilities and honor are mistaken for defamation or other way around, which leads to unlawful decisions and untrue kind of a responsibility.

After completion of the article is detectable, that expressed thesis before the start of the article-paragraph 157 of the Criminal Law is often mistaken for paragraph 2352.¹ of the Civil Law, which leads to mis accountability selection-is confirmed. Two notions are interpreted wrongly and misappropriated.